

Archeologienota

Sint-Niklaas – Grote Markt 2022

Programma van maatregelen

ERFPUNT | ONROEREND ERFGOED WAASLAND | **TEAM ONDERZOEK**

RAPPORT

Rapporten van Erfpunt – team Onderzoek

218

Project

Sint-Niklaas – Grote Markt 2022

Projectcode Agentschap Onroerend Erfgoed

2021L199

Uitvoerder project

Erfpunt – team Onderzoek

OE/ERK/Archeoloog/2016/00101

Regentiestraat 63

9100 Sint-Niklaas

Auteurs

Thierry Van Neste, Rani Evaert

Wetenschappelijke begeleiding

Erfpunt - team Beheer

© Erfpunt – team Onderzoek, 2022

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Erfpunt.

Erfpunt aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

ISSN 0778-3841

Erfpunt - team Onderzoek

Regentiestraat 63

9100 Sint-Niklaas

Tel +32 (0)3 778 87 59

onderzoek@erfpunt.be

www.erfpunt.be

www.facebook.com/Erfpunt

<https://sketchfab.com/Erfpunt>

1. Volledigheid van het uitgevoerde vooronderzoek

In het kader van de omgevingsvergunning werd enkel een bureauonderzoek uitgevoerd. Op basis van de resultaten hiervan kan gesteld worden dat binnen het projectgebied geen waardevolle archeologische site aanwezig is en dat er geen verdere maatregelen moeten getroffen worden in het kader van archeologisch erfgoed. Het uitgevoerde vooronderzoek kan dientengevolge als volledig beschouwd worden.

2. Aanwezigheid van een archeologische site

De Grote Markt van Sint-Niklaas is een omvangrijke zone die vanaf het begin van de 13de eeuw fungeerde als gemeenschappelijk plein. Een zeer belangrijke historische bepaling ten aanzien van de archeologische verwachting is de vereiste dat het geschonken plein niet bebouwd mocht worden. Deze bepaling lijkt grotendeels gevolgd te zijn doorheen de eeuwen. Binnen het huidige marktplaats werd mogelijk in de loop van de 13de/14de eeuw een klein gebouw opgericht dat echter later verloren ging. Resten hiervan werden in 1773 waargenomen maar bleken bij later onderzoek reeds ernstig beschadigd en grotendeels vernield te zijn.

Archeologische gegevens met betrekking tot het projectgebied zelf (Grote Markt, Houtbriel, Sint-Nicolaasplein), alsook prospecties met ingreep in de bodem in de nabije en ruime omgeving, wijzen er vrijwel altijd op dat archeologische resten hoogstens opklimmen tot de 16de/17de eeuw, enkele losse vondsten uit twijfelachtige contexten daargelaten. Zowel aan de Houtbriel als op het Sint-Nicolaasplein werden daarenboven vele recente verstoringen aangetroffen bij de archeologische opvolging van riolerings- en wegenwerken. Deze vaststellingen tonen aan dat het archeologische belang van deze zones sterk geminimaliseerd kan worden. Het ogenschijnlijke belang van de begraafplaats op het Sint-Nicolaasplein kan bijkomend gerelativeerd worden aangezien deze reeds in 1810 (grotendeels) geruimd werd. Gezien deze zones grotendeels onderzocht werden, kunnen ze eerder toegewezen worden aan zones waar geen archeologie meer te verwachten is.

Eenzelfde beeld kan deels geschetst worden voor de zuidelijke helft van de Grote Markt zelf. Bij de archeologische begeleiding van de aanleg van de ondergrondse parking kon namelijk worden vastgesteld dat het maaiveld oorspronkelijk steeg naar de Parklaan toe. Dit natuurlijke reliëf werd in de vroegmoderne tijd aangepast, waardoor een zeer groot deel van het bodemarchief vernield werd. Zo kon worden vastgesteld dat de 18de-eeuwse kuilen die in het noordelijke deel van de markt aangetroffen werden, verdwenen naar het zuiden toe. Hier werden ze oversneden door een baksteenpuinverharding van ± 50 cm dikte die onmiddellijk op de C horizon rustte. In deze zone werden enkel nog vergravingen uit (sub)recente perioden waargenomen. Algemeen kan dan ook een

zeer lage archeologische verwachting toegedicht worden aan de zuid(oost)elijke helft van het marktplein. De zone die momenteel ingenomen wordt door de ondergrondse parking kan uiteraard opgenomen worden als gebied waar geen archeologie aanwezig is. Ook de zones ter hoogte van de bestaande rioleringen zullen reeds ernstig verstoord zijn tot op grote diepte en zullen geen archeologisch erfgoed meer herbergen.

De zones aan de zuidelijke punt van de Grote Markt die (ten minste) vanaf de 17de eeuw tot 1950/1971 bebouwd waren, kunnen eveneens toegevoegd worden aan de GGA. Zowel bij de aanleg van de Parklaan (1950) als bij de aanleg van de weg in de Castrobuurt (huidige Hendrik Heymanplein, 1971) werden de aanwezige gebouwen, inclusief funderingen en kelders, geheel afgebroken. Resten die niet uitgebroken waren voor aanvang van de werken, werden nog tijdens de werken verwijderd.

Zowel bij het onderzoek van de Houtbriel (1999/2000) als de Grote Markt (2004) bleek wel sprake te zijn van een (deels) bewaarde podzol in het noord(west)elijke deel van het marktplein. Dit was onder andere het geval aan de hoek van het marktplein en de Stationsstraat, alsook in de eerste 30 m vanaf de noordwestelijke rand van de werkput in 2004. Gezien de reeds uitgevoerde bodemingrepen en archeologische onderzoeken dient in deze zones zelf geen archeologisch erfgoed meer verwacht te worden. De goede bodembewaring wijst echter wel op een verhoogd archeologisch potentieel voor de aanwezigheid van archeologisch erfgoed in de omgeving van het stadhuis. Gezien de historische context dient hier vrijwel enkel rekening te worden gehouden met pre-middeleeuwse resten. Daarnaast zullen ook de 18de-eeuwse wallen en de drenkplaats nog (deels) aanwezig zijn.

3. Waardering van de archeologische site

Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek kan gesteld worden dat de historiek van de Grote Markt van Sint-Niklaas reeds goed gekend is. Net omwille van de functie van de ruimte was er doorheen de eeuwen sprake van bijzonder weinig bebouwing. Enkel aan de rand van het marktplein was sprake van bewoning en gebouwen met economische of administratieve functies. De resten van de weinige gekende gebouwen binnen het projectgebied werden bij grootschalige bodemingrepen in de 19de, 20ste en vroege 21ste eeuw reeds volledig vernield. Daarenboven bleek bij de archeologische opvolging van meerdere werken op de Grote Markt, de Houtbriel en het Sint-Nicolaasplein dat grote zones reeds sterk verstoord waren, waardoor deze locaties als weinig archeologisch waardevol bestempeld kunnen worden. Zo werd het zuid(oost)elijke oorspronkelijke oppervlak van de Grote Markt in de vroegmoderne tijd verlaagd. De opvolging in 2004 toonde aan dat hier enkel nog sprak was van (sub)recente vergravingen. Het is erg waarschijnlijk dat deze vaststelling doorgetrokken kan worden tot aan de omringende bebouwing. Bijkomend werd het grootste deel van het marktplein verder verstoord door de aanleg van de ondergrondse parking. Hoewel de plantvakken in deze zuid(oost)elijke

zone mogelijk dieper gaan dan de recente bouwvoor, zou een bijkomend onderzoek in deze zone – gezien de zeer lage archeologische verwachting – zeer waarschijnlijk geen nuttige kenniswinst opleveren.

De enige zone die nog potentieel archeologisch waardevol zou kunnen zijn, is de zone tussen het stadhuis en de ondergrondse parking. In deze noord(west)elijke zone werden bij de opgraving in 2004 namelijk nog archeologische resten gevonden en bleek sprake te zijn van een goed bewaarde bodem. De archeologische resten klonnen echter hoogstens op tot de 17de eeuw en konden steeds in verband gebracht worden met historische kaarten. De 18de-eeuwse walgracht en drenkplaats, die zichtbaar zijn op meerdere historische kaarten, werden bij het uitgevoerde onderzoek reeds onderzocht. Het ingezamelde materiaal is beschikbaar voor onderzoek bij het Onroerenderfgoeddepot Waasland, de resultaten van het natuurwetenschappelijke onderzoek van deze contexten werd reeds opgenomen in dit onderzoek. Daarenboven zal bij de geplande werken geen bijkomende verstoring teweeggebracht worden. Een verder onderzoek in deze zone dringt zich, in het kader van de geplande werken, niet op. Bij toekomstige ingrepen dient echter wel rekening te worden gehouden met een hoger archeologisch potentieel.

De werkelijke impact van de geplande werken is eerder gering. Binnen de totale oppervlakte van 41 981,77 m² zal slechts ± 1 696,36 m² bijkomend ernstig verstoord worden. Bij deze afbakening werd daarenboven geen rekening gehouden met de lage archeologische verwachting in het zuid(oost)elijke deel van het projectgebied, waardoor deze oppervlakte in werkelijkheid nog beperkter zal zijn. De fragmentaire aard van deze zones zal ervoor zorgen dat bij een verder potentieel onderzoek – zelfs indien dit vlakdekkend zou zijn – geen duidelijk overzicht bekomen zal worden, waardoor er geen ruimtelijk samenhangend beeld gevormd zal kunnen worden van eventueel aanwezig archeologisch erfgoed.

4. Impactbepaling

Gezien de reeds uitgevoerde werken in 2004 kan gesteld worden dat het grootste deel van de Grote Markt reeds verstoord werd. Dit is vooral het geval ter hoogte van de ondergrondse parking maar ook bij de bestaande rioleringen moet uitgegaan worden van een ernstige verstoring. Daarnaast werden kleinere zones verstoord door de inrichting van plantvakken. Daarenboven werd bij de archeologische opvolging van die werken vastgesteld dat enkel het noord(west)elijke deel van de Grote Markt nog niet verstoord was. Eens verder naar het zuid(oost)en toe (kant Parklaan) gegaan werd, bleek het oorspronkelijke maaiveld reeds sterk verlaagd te zijn geweest en werden enkel (sub)recente vergravingen aangetroffen. Deze verstoring van de ondergrond kan vermoedelijk toegewezen worden aan een verlaging van het maaiveld in de vroegmoderne tijd.

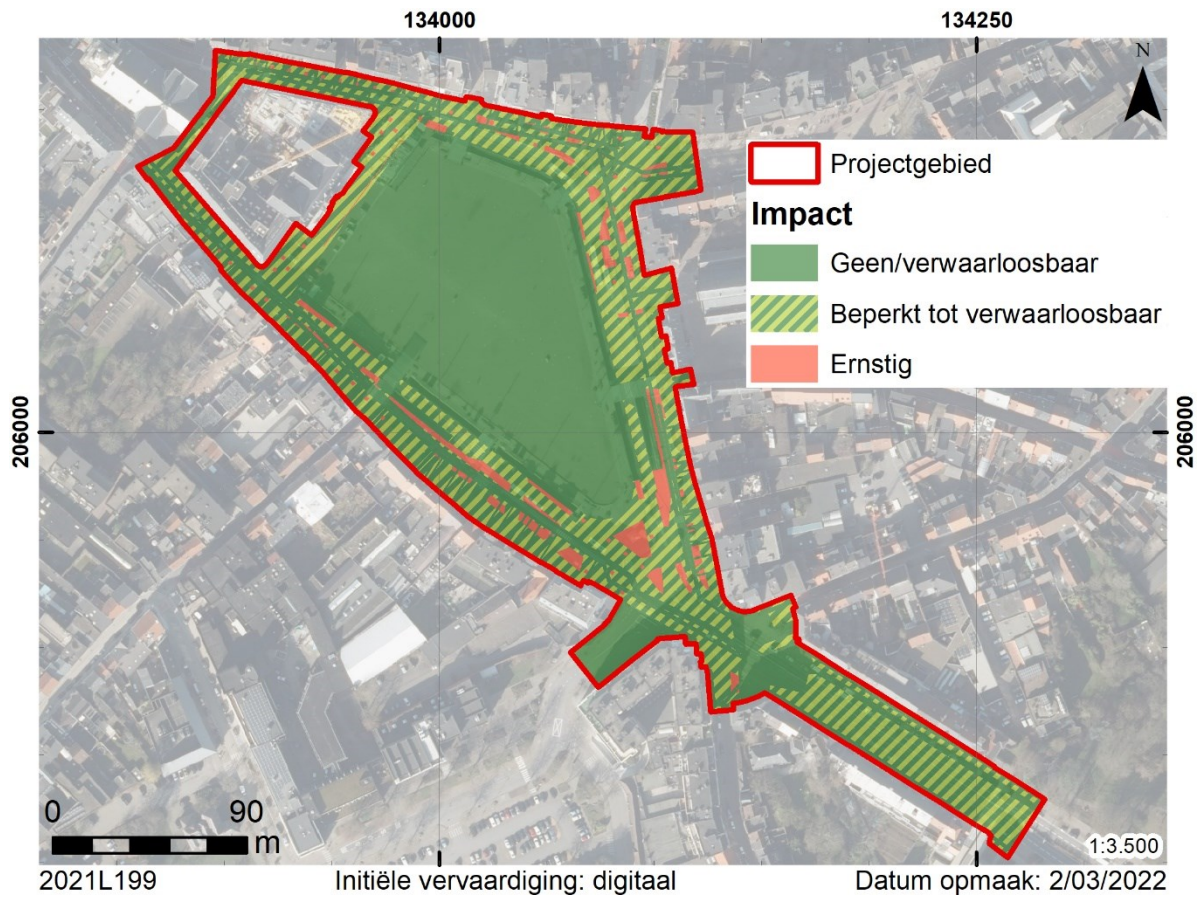
Hoewel historische kaarten wijzen op bebouwing aan de zuidelijke zijde van de Grote Markt, werd deze binnen de grenzen van het projectgebied geheel vernield bij de aanleg van de wegenissen, zijnde de Parklaan in 1950 en de voorloper van het Hendrik Heymanplein in 1971.

Bijkomend aan de lage archeologische verwachting voor deze zones, moet gesteld worden dat de geplande ingrepen in deze zone hoofdzakelijk beperkt zijn tot een heraanleg van het maaiveld. Aangezien hierbij slechts op enkele plaatsen dieper zal gegaan worden dan de reeds aanwezige opbouw van de verharding, kan gesteld worden dat de impact van de geplande werken beperkt tot verwaarloosbaar is. Aangezien zowel de spiegelvijver als de verzonken tuin en de waterreservoirs geplaatst zullen worden binnen de reeds uitgegraven zones, zullen deze werken geen impact hebben op enig archeologisch erfgoed.

De voornaamste impact zal bestaan uit de inrichting van de blauwgroene rand. Ter hoogte van de plantvakken en waterpartijen moet rekening gehouden worden met een diepgaandere verstoring die mogelijk archeologisch erfgoed zal vernielen. Ook hierbij moet rekening worden gehouden met de reeds aanwezige verstoringen. Zo zal het grootste deel van de boomvakken – die de grootste verstoring teweeg zullen brengen – geplaatst worden binnen de zone die zich aan de rand van de bestaande ondergrondse parking bevindt en momenteel dus reeds uitgegraven is. De overige plantvakken zijn verspreid over een grotere zone en vormen telkens individuele, eerder beperkte, zones.

Een laatste ernstige verstoring zal teweeggebracht worden door de plaatsing van de riolering aan de Onze-Lieve-Vrouwstraat. De impact hiervan dient echter geminimaliseerd te worden aangezien deze zal gebeuren door middel van een doorpersing. Enkel een beperkte zone ter hoogte van R8 en R7 zal bijkomend verstoord worden. Aangezien op deze locaties al sprake is van rioleringsinfrastructuur, zal er in werkelijkheid echter vrijwel geen bijkomende impact zijn op enig archeologisch erfgoed.

Wanneer we de volledige impact in kaart brengen, kunnen we stellen dat binnen de gehele oppervlakte slechts $\pm 1\,696,36\text{ m}^2$ bijkomend verstoord zal worden door de geplande werken. Deze zone is bovendien sterk versnipperd.

Kaart 1. Overzicht van de impact van de werken.

5. Bepaling van maatregelen

Algemeen kan gesteld worden dat een verder onderzoek van de te verstoren zones weinig tot geen nuttige kenniswinst zal opleveren. Gezien de aanwezige verhardingen en het gebruik van het projectgebied zou een verder onderzoek daarenboven uitgevoerd moeten worden in de vorm van een werfopvolging, wat gelijkgesteld wordt aan een opgraving en dientengevolge vereist dat er zekerheid bestaat over de aanwezigheid van archeologisch erfgoed. Op basis van het uitgevoerde onderzoek kan echter eerder het tegenovergestelde verondersteld worden. De huidige regelgeving laat een dergelijke opvolging van de geplande werken dan ook niet toe. Daarenboven zou de kost van een archeologische werfopvolging niet te verantwoorden zijn ten opzichte van het lage potentieel op nuttige kenniswinst. In het kader van de geplande werken worden dan ook geen bijkomende maatregelen opgelegd. Dit advies doet echter geen afbreuk aan de meldingsplicht, zoals vermeld in artikel 5.1.4 van het Onroerenderfgoeddecreet.